

Motion till riksdagen 2024/25:3446

av Jan Riise m.fl. (MP)

med anledning av prop. 2024/25:180 Ökat informationsutbyte mellan myndigheter – en ny sekretessbrytande bestämmelse

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att omarbeta förslaget på en sekretessbrytande bestämmelse i offentlighets- och sekretesslagen (OSL) i enlighet med Lagrådets rekommendationer och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka informationsutbytet mellan myndigheter genom ökad samverkan, bättre vägledning och utbildning till myndighetspersonal och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att undanta sekretess enligt 26 kap. 1 § OSL från den nya bestämmelsen och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att undanta sekretess enligt 23 kap. 2 § OSL från den nya bestämmelsen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att genomföra en samlad översyn och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Regeringen föreslår i proposition 2024/25:180 att en ny sekretessbrytande bestämmelse införs för att underlätta informationsutbytet mellan myndigheter. Vissa sekretessområden undantas, men generellt ska myndigheter kunna dela uppgifter sinsemellan när det krävs för att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslighet, fusk eller andra regelöverträdelser samt för att förhindra felaktiga ekonomiska utbetalningar.

För Miljöpartiet är det viktigt att myndigheter kan samarbeta effektivt för att fullgöra sina uppdrag. Flera utredningar har visat att det finns ett behov av förbättrat informations-

utbyte, bl.a. för att motverka välfärdsbrott och felaktiga utbetalningar, men också för att bättre identifiera och skydda barn och unga som riskerar att fara illa eller dras in i kriminalitet. Ett fungerande informationsutbyte kan i rätt sammanhang vara avgörande för att samhället ska kunna agera i tid och förebygga allvarliga konsekvenser för både individ och samhälle.

Samtidigt måste ett utökat informationsflöde vara proportionerligt och inte innebära ett alltför stort ingrepp i rättssäkerheten och enskildas personliga integritet. Den generella sekretessbrytande bestämmelse som regeringen föreslår är mycket långtgående och väcker allvarliga farhågor – något som både Lagrådet och flera tunga remissinstanser lyfter. Lagrådet menar att förslaget innebär ett ”förhållandevis radikalt avsteg” från gällande principer på sekretessområdet och medför en ”inte obetydlig risk” för att uppgifter sprids slentrianmässigt. Även Justitiekanslern, Riksdagens ombudsmän, Integritetsskyddsmyndigheten, Socialstyrelsen, Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden samt Statens haverikommission varnar för att förslaget kan hota skyddet för den personliga integriteten, urholka tilliten till myndigheter och särskilt försämra stödet till redan utsatta grupper. Enligt vår uppfattning har regeringen inte tillräckligt beaktat denna omfattande och samstämmiga kritik.

Miljöpartiet anser att förslaget i sin nuvarande utformning måste justeras för att bli tydligt, träffsäkert och proportionerligt. Vi vill därför att regeringen omarbetar bestämmelsen i enlighet med Lagrådets rekommendationer och tydligt avgränsar dess tillämpningsområde. Vi vill också att socialtjänstsekretessen och sekretess i skolan undantas från bestämmelsen, eftersom dessa, precis som hälso- och sjukvården, är särskilt känsliga verksamhetsområden. Vi vill också att regeringen tillsätter en översyn av den samlade lagstiftningen på integritetsområdet. På så sätt kan vi kombinera effektiv brottsbekämpning och skydd av välfärden med att värna grundläggande rättigheter och allmänhetens förtroende för det offentliga.

Ett tydligt och begränsat tillämpningsområde

Lagrådet menar att utredningens underlag är otillräckligt för att motivera en så omfattande lagändring. Liknande synpunkter lyfter bland andra Socialstyrelsen och SKR. Lagrådet anser att det i stort sett saknas konkreta exempel på situationer där nuvarande sekretessregler faktiskt har hindrat nödvändigt informationsutbyte. Därmed är det svårt att bedöma behovet av en generell sekretessbrytande bestämmelse.

Miljöpartiet delar uppfattningen att bestämmelsen måste förtydligas och avgränsas för att undvika oproportionerligt informationsutbyte. Flera myndigheter efterlyser dessutom vägledning kring vilka uppgifter som omfattas – utan sådana förtydliganden riskerar lagstiftningen att bli svår att tillämpa och kontrollera i praktiken. Justitiekanslern pekar på risken för att myndigheter gör olika, och ibland felaktiga, bedömningar i den intresseavvägning som krävs.

I synnerhet bör lagstiftaren undvika att skapa en ordning där den tidigare undantagsregeln görs till en ny huvudregel för informationsutbyte. Den nuvarande offentlighets- och sekretesslagens huvudsyfte är att skydda sekretessbelagda uppgifter. Regeringens förslag bryter med detta genom att införa en generellt hållen bestämmelse, vars tillämpning i enskilda fall är svår att förutse. Lagrådet varnar för att denna breda och otydliga bestämmelse kan leda till att sekretessbelagda uppgifter lämnas ut ”slentrianmässigt”.

Regeringen bemöter visserligen en del av kritiken mot förslaget men bortser i stor utsträckning från Lagrådets rekommendationer. Regeringen har enligt Miljöpartiets mening varken preciserat bestämmelsens tillämpningsområde eller tydliggjort nyttan med den breda utformningen, utan håller fast vid en generalklausul med relativt låg tröskel för utlämnande. Det är anmärkningsvärt att man inte i större utsträckning tillmötesgår remissinstansernas och Lagrådets kritiska synpunkter.

Delning av sekretessbelagda uppgifter kan vara nödvändig i vissa fall, men ska fortsatt vara noggrant avgränsade undantag – inte allmän praxis. Vi uppmanar regeringen att återkomma med ett reviderat lagförslag som tydligt anger för vilka syften och situationer sekretess får brytas, konkreta exempel på tillämpning och eventuellt ytterligare skyddsmekanismer – som krav på dokumentation vid utlämnande, intern kontroll eller samråd med Integritetsskyddsmyndigheten vid mer omfattande uppgiftsöverföring. Regeringen bör också överväga utbildningsinsatser så att lagen tillämpas enhetligt. Endast med sådana åtgärder kan vi undvika att enskildas rätt till sekretess blir beroende av vilken myndighet som hanterar deras uppgifter. Den föreslagna modellen, med ett generellt behovsrequisit och prövning från fall till fall, riskerar att bryta mot förutsebarhetsprincipen.

Skydd av personlig integritet

Det är anmärkningsvärt att regeringen tar så lätt på skyddet av den personliga integriteten, trots de uppenbara risker som sekretessbrytande bestämmelser innebär. Ett stort antal betydande remissinstanser – däribland Integritetsskyddsmyndigheten, Justitiekanslern, Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden samt flera domstolar – varnar för att förslaget kan leda till ett omfattande utbyte av personuppgifter, med en ökad risk för intrång i den enskildes integritet.

Justitiekanslern påminner om de grundläggande krav som gäller vid behandling av personuppgifter: tydlighet, precision, förutsebarhet och uppgiftsminimering. Det måste i förväg gå att avgöra när en uppgift får lämnas ut, och endast sådana uppgifter som är nödvändiga för ett tydligt syfte ska delas. Liknande synpunkter framförs av Domstolsverket, Imy, Socialstyrelsen och flera kommuner. Miljöpartiet delar denna kritik. Förslaget lämnar alltför stort utrymme för godtycke och riskerar att leda till en rutinmässig och oproportionerlig spridning av personuppgifter. Rättsstaten måste säkerställa att ingrepp i den personliga integriteten endast sker när de är strängt nödvändiga och proportionerliga – och det måste klart framgå av lagen när så är fallet.

Flera av dessa instanser ifrågasätter om förslaget över huvud taget är ett proportionerligt ingrepp i människors personliga integritet i förhållande till de problem det är tänkt att lösa. Utredningen har inte lyckats visa om hinder för informationsutbyte främst beror på brister i gällande regelverk eller på att befintliga möjligheter inte utnyttjas fullt ut. Det lämnar frågan öppen om mindre ingripande åtgärder, såsom bättre vägledning eller utbildning, hade varit tillräckliga. Utredningen konstaterar dessutom att dagens regelverk upplevs som komplext och svårtillämpat – något som bl.a. Domstolsverket och Brottsförebyggande rådet menar skulle kunna hanteras genom kompetenshöjande insatser snarare än ny lagstiftning. Samtidigt varnar Brå, Domstolsverket och Försäkringskassan för att nya regler riskerar att ytterligare komplicera ett redan snårigt regelverk. Under de senaste åren har flera reformer genomförts för att förbättra informationsutbytet mellan myndigheter.

För att uppnå ett förbättrat informationsutbyte mellan myndigheter bör regeringen i första hand förtydliga dagens bestämmelser, i stället för att göra regelverket ännu mer svåröverskådligt. Samtidigt krävs mer än bara lagändringar, det behövs också ökad samverkan mellan myndigheter och bättre kunskap bland handläggare om hur informationsdelning får ske. Miljöpartiet vill se en politik som kombinerar effektiva verktyg för brottsbekämpning med stark respekt för mänskliga rättigheter.

Förtroendet för myndigheter

En central fråga som lyfts under beredningen är hur ett ökat informationsutbyte skulle påverka allmänhetens förtroende för myndigheterna. Bland annat Socialstyrelsen, SKR, Finansinspektionen och Statens haverikommission varnar för att förslaget kan få en negativ inverkan på tilliten till myndigheter om människor upplever att känslig information riskerar att spridas vidare. En sådan förtroendeskada kan allvarligt försämra myndigheternas möjligheter att fullgöra sina uppdrag – inte minst inom det brottsförebyggande arbetet. Arbetsmiljöverket lyfter dessutom risken att ett ökat informationsutbyte kan leda till att myndighetsanställda oftare utsätts för hot, våld eller påtryckningar. Dessa konsekvenser måste tas på största allvar – informationsdelning får aldrig ske på bekostnad av vare sig medarbetares säkerhet eller medborgarnas tillit till myndigheterna.

Särskilt allvarliga risker uppstår inom verksamheter som socialtjänsten – där arbetet i hög grad bygger på förtroendefulla relationer. Som Socialstyrelsen påpekar riskerar omfattande möjligheter till informationsdelning att underminera det förtroende som verksamheten är helt beroende av. Socialtjänsten är redan i dag drabbad av misstro och desinformationskampanjer. Om sekretessen försvagas ytterligare finns en reell risk att utsatta personer avstår från att söka hjälp. Flera remissinstanser varnar för att exempelvis närstående till våldsutsatta eller familjer med barn i riskzon kan undvika kontakt med socialtjänsten av rädsla för att känsliga uppgifter ska spridas till andra myndigheter. Ett sådant scenario är oacceptabelt. De som är i störst behov av samhällets stöd måste kunna lita på att deras förtroende tas emot med respekt, omsorg och högsta möjliga sekretess.

Mot denna bakgrund anser Miljöpartiet, i likhet med bl.a. Socialstyrelsen, att socialtjänstsekretessen (26 kap. 1 § OSL) bör undantas från den nya bestämmelsen. Flera tidigare lagstiftningsinitiativ har också erkänt det särskilda behovet av starkt integritetsskydd inom socialtjänsten och vården. Trots detta väljer regeringen att inte införa något generellt undantag för socialtjänsten, utan hänvisar till intresseavvägningar och vissa begränsningar som tillräckligt skydd. Miljöpartiet delar inte den bedömningen. Ett uttryckligt undantag skulle tydligt markera att socialtjänsten inte ska fungera som en informationsförmedlare i brottsbekämpningen utan behålla sitt huvuduppdrag – att ge stöd och skydd till den enskilde. Ingen ska behöva tveka att söka hjälp av rädsla för att personlig information sprids.

Vi anser även att sekretess inom skolan (23 kap. 2 § OSL) bör undantas från den sekretessbrytande bestämmelsens område. Skolan ska vara en trygg plats för elever och skolpersonal, även när en elevs livssituation kan vara mycket otrygg. Det är beklagligt att regeringen inte tagit hänsyn till vilka allvarliga konsekvenser det riskerar att få om elever som söker trygga vuxna att få stöd av, avstår från detta på grund av rädsla. Liknande synpunkter förs fram av Akademikerförbundet SSR, Statens skolverk, Sveriges Lärare och Sveriges Skolledare. Vi vet att en lyckad skolgång är en skydds-

faktor som förhindrar att barn och unga dras in i kriminalitet. Skolan har därmed en brottspreventiv verkan när den utför sitt huvuduppdrag.

Behov av en samlad översyn och utvärdering

Miljöpartiet har vid upprepade tillfällen framhållit behovet av en samlad översyn av hur lagförslagen inom det brottsbekämpande området påverkar den personliga integriteten. Under innevarande mandatperiod har flera nya regleringar och förslag lagts fram som rör sekretess, informationsdelning och övervakning. Justitiekanslern lyfter särskilt svårigheterna att överblicka hur dessa reformer förhåller sig till varandra – och vilka samlade konsekvenser de kan få för individens integritet. Även om varje åtgärd för sig kan vara motiverad är det avgörande att säkerställa att de inte tillsammans leder till ett integritetsintrång som går utöver vad lagstiftaren avsett och vad som kan anses proportionerligt i en rättsstat.

Regeringen har nyligen gett en utredare i uppdrag att ”utvärdera tillämpningen av de utökade möjligheterna att använda hemliga och preventiva tvångsmedel och kartlägga den nytta som dessa inneburit för brottsbekämpningen i stort” samt ”göra en analys av den samlade regleringens konsekvenser för den personliga integriteten”. Vi välkomnar att denna utvärdering har tillsatts men är oroade att samma utredning ska föreslå en ytterligare utökning av tvångsmedelsanvändningen. Vi hade dessutom önskat att översynen tog ett helhetsgrepp om samtliga regleringar som påverkar den personliga integriteten – inte bara hemliga och preventiva tvångsmedel.

Den totala effekten av flera samtidiga reformer måste bedömas i sin helhet. Om flera inskränkningar införs parallellt kan det totala intrånget bli större än lagstiftaren avsett. Därför föreslår Miljöpartiet att regeringen tillsätter en bred utredning för att kartlägga alla nyligen genomförda och pågående lagstiftningsåtgärder inom detta område. Syftet bör vara att bedöma den samlade påverkan på personlig integritet och rättssäkerhet, och att föreslå hur skyddet för enskildas rättigheter kan säkerställas. En sådan översyn bör involvera expertis från Justitiekanslern, Integritetsskyddsmyndigheten, akademien och civilsamhället.

Jan Riise (MP)

Ulrika Westerlund (MP)

Camilla Hansén (MP)

Nils Seye Larsen (MP)

Mats Berglund (MP)

Annika Hirvonen (MP)